

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2023-03-21

Diarienummer N609-0627/23

Handläggare: Jonas Österberg

E-post: jonas.osterberg@grundskola.goteborg.se

Yttrande över remiss från Utbildningsdepartementet – Utökad rätt till fritidshem

Förslag till beslut

I grundskolenämnden,

Grundskolenämnden översänder bilaga 1 till tjänsteutlåtande daterat 2023-03-21 till Utbildningsdepartementet som Göteborgs Stads yttrande.

Sammanfattning

Utredningen om en utökad rätt till fritidshem (U 2021:05) redovisar i betänkandet uppdraget att analysera och ta ställning till om rätten att delta i utbildning i fritidshem bör utökas till att omfatta fler elever. Utredningen föreslår bland annat att en utökad rätt till fritidshem ska utformas som ett avgiftsfritt allmänt fritidshem för alla 6–9-åringar. Dessutom ska 6–12-åringar kunna erbjudas fritidshem eller öppen fritidsverksamhet eller mer tid i dessa två verksamheter mot bakgrund av barnets levnadsvillkor.

Förvaltningen ställer sig generellt positiv till förslagen som syftar till att stärka rätten och tillgången till fritidshem. Grundskoleförvaltningen ser att fritidshem av god kvalitet kan vara särskilt gynnsamt både för elever med annat modersmål än svenska, och för elever med sociala svårigheter. Fritidshemmen är en betydelsefull del av bredare samhälleliga insatser. Mot denna bakgrund ställer sig förvaltningen sig generellt positiv till förslagen som syftar till att stärka rätten och tillgången till fritidshem. I föreliggande tjänsteutlåtande kommer grundskoleförvaltningen bedöma och ta ställning till utredningens olika förslag.

Grundskoleförvaltningen anser generellt att reformens finansiering behöver ses över så att den kommunala finansieringsprincipen tillämpas i den mening att huvudmännen i praktiken också tillförs medel för att täcka de kostnader som praktiken uppstår till följd av reformen.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Utredningen föreslår att reformen om utökad rätt till allmänt och avgiftsfritt fritidshem finansieras genom att medel från likvärdighetsbidraget används för denna satsning. Det innebär att likvärdighetsbidraget skulle minska med motsvarande medel som det generella statsbidraget ökar för att täcka huvudmännens ökade kostnader. Utredningen motiverar detta sätt att finansiera reformen med att det syftar till ökad likvärdighet och att det därför är motiverat att överföra medel från likvärdighetsbidraget. Detta innebär dock i praktiken att det för reformens genomförande inte sammantaget tillförs mer medel till huvudmännen.

När det gäller denna reform anser Grundskoleförvaltningen att den kommunala finansieringsprincipen inte tillämpas. Denna princip innebär att lagstiftning som innebär nya obligatoriska uppgifter för kommunerna i regel ska åtföljas av finansiering via det generella statsbidraget. Eftersom finansieringen sker genom överföring av medel från ett statsbidrag till ett annat så innebär det för huvudmännen att den nya obligatoriska uppgiften i praktiken saknar finansiering.

Bedömning ur ekologisk dimension

Förvaltningen har inte funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Utredningens förslag syftar till att ge barn, oavsett bakgrund, goda förutsättningar till utveckling och lärande samt en meningsfull fritid och rekreation. Förslagen kommer särskilt kunna ha betydelse för integrationen, eftersom fler barn i familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar får tillgång till fritidshemmet.

Fritidshemmet kan därför bli en viktig del i att skapa goda levnadsvillkor, då familjens resurser kan vara ett hinder för barnets möjligheter till en meningsfull fritid. Ett scenario är att om barnen ges fler livschanser och mer likvärdig tillgång till utbildning i fritidshem så kan det vara en pusselbit i att på längre sikt gynna utvecklingen av och förutsättningar i områden med socioekonomiska utmaningar. Det kan i sin tur minska skillnader i människors levnadsvillkor. Att nå en tillräcklig språklig mognad är en viktig förutsättning för att kunna klara studierna i skolan. Fritidshemmet kan bidra med ”språkbud”, genom att barnet pratar svenska fler timmar varje dag.

Störst möjligheter att agera främjande och preventivt finns i det sociala brottsförebyggande arbetet med barn och unga. Det vill säga vad som kommit att kallas för tidiga insatser. I fråga om det preventiva och främjande arbetet bör det också finnas en långsiktighet. Fritidshemmet är en del av skolväsendet, vilket i sig står för varaktighet och här finns således mycket av den långsiktighet som är viktig när det kommer till insatser för barn och unga. Vidare finns det inte minst vinster för såväl individer som samhället att elever lyckas med skolan. Fritidshemmets kompletterande och kompensatoriska uppdrag gör att här finns stora möjligheter ur ett främjande och förebyggande perspektiv.

Samverkan

Information på facklig samverkansgrupp (FSG) 17 april 2022.

Bilagor

1. Yttrande över remiss från Utbildningsdepartementet – Utökad rätt till fritidshem
2. Remiss av betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Ärendet

Göteborgs Stad är remissinstans till Utbildningsdepartementets betänkande Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid. (SOU 2022:61) Grundskolenämnden ansvarar för Göteborgs Stads svar och svarar direkt till Utbildningsdepartementet. Remissvar ska vara departementet tillhanda senast den 8 maj.

Beskrivning av ärendet

Det övergripande syftet med utredningens förslag ska enligt direktivet vara att ge fler elever möjlighet att stimuleras i sin utveckling och sitt lärande och bidra till en meningsfull fritid.

Utredningen om en utökad rätt till fritidshem (U 2021:05) redovisar i betänkandet uppdraget att analysera och ta ställning till om rätten att delta i utbildning i fritidshem bör utökas till att omfatta fler elever. Utredningen föreslår bland annat att en utökad rätt till fritidshem ska utformas som ett avgiftsfritt allmänt fritidshem för alla 6–9-åringar. Dessutom ska 6–12-åringar kunna erbjudas fritidshem eller öppen fritidsverksamhet eller mer tid i dessa två verksamheter mot bakgrund av barnets levnadsvillkor.

Förvaltningens bedömning

Grundskoleförvaltningen ser att fritidshem av god kvalitet kan vara särskilt gynnsamt både för elever med annat modersmål än svenska, och för elever med sociala svårigheter. Fritidshemmen är en betydelsefull del av bredare samhällsliga insatser. Mot denna bakgrund ställer sig förvaltningen sig generellt positiv till förslagen som syftar till att stärka rätten och tillgången till fritidshem. Grundskoleförvaltningen har initierat och genomfört egna insatser för att utöka inskrivningen i fritidshem. Den uppföljning som gjorts av handlingsplanen för utökad inskrivning visar att mer behöver göras vilket gör att förvaltningen välkomnar denna reform. I föreliggande tjänsteutlåtande kommer grundskoleförvaltningen bedöma och ta ställning till utredningens olika förslag.

Allmänt fritidshem och stärkt rätt till fritidshem

Utredningen föreslår att en utökad rätt till fritidshem ska utformas som ett avgiftsfritt allmänt fritidshem för alla 6-9 åringar. Dessutom ska 6-12 åringar kunna erbjudas fritidshem eller öppen fritidsverksamhet eller mer tid i dessa två verksamheter mot bakgrund av barnets levnadsvillkor.

I utredningen beskrivs fritidshemmets potential för utveckling och lärande.

Fritidshemmen är också en betydelsefull del av bredare samhällsliga insatser, särskilt för barn som har sämre levnadsvillkor. Inskrivningsfrekvensen i fritidshemmet skiljer sig stort mellan områden med olika socioekonomiska förhållanden. Det har också visat sig i Göteborg där socioekonomiska förhållande visat sig spela en stor roll för huruvida en elev skrivs in i fritidshem eller ej efter skoltid. Orsaker till detta är sannolikt dels att föräldrar utan arbete inte har rätt att ha sina barn på fritidshemmet, dels att avgiften kan vara betydande för en familj med små marginaler.

Mot denna bakgrund *tillstyrker* grundskoleförvaltningen utredningens förslag om ett avgiftsfritt allmänt fritidshem. Höga avgifter för plats i förskola, pedagogisk omsorg och fritidshem kan innebära att vårdnadshavare med knappa ekonomiska marginaler väljer bort fritidshem för sina barn. Då barn och elever med svag socioekonomisk anknytning

generellt sett har störst behov av utbildningen i fritidshem, skulle detta kunna innebära att dessa barn och elever riskerar att gå miste om viktig utbildning i fritidshem.

Förvaltningens egna uppföljningar visar på stora utmaningar när det gäller att utöka inskrivningen i fritidshem. Trots att förvaltningen bedriver ett aktivt arbete syns inga större effekter på inskrivningsgraden. Förvaltningen bedömer att en lagstiftningsförändring behövs. Det upplevs många gånger vara så att rektorerna vill utöka inskrivningen men att det saknas ett styrande regelverk som ger stärkt rätt till fritidshem.

Förvaltningen bedömer att avgiftsfritt allmänt fritidshem kommer öka tillgången till fritidshem och möjligheterna till ökad inskrivning i fritidshem. Fritidshem av god kvalitet kan vara särskilt gynnsamt både för elever med annat modersmål än svenska, och för elever med sociala svårigheter. Erfarenheten visar att fritidshemmet kan stärka språkinläringen men också träna elever i socialt samspel, vilket borgar för en bättre skolsituation för dessa elever. En ökad inskrivningsfrekvens i fritidshemmet för elever i socialt utsatta miljöer torde därför gynna elevernas kunskapsresultat, trygghet och trivsel i skolan.

Grundskoleförvaltningen delar utredningens bedömning att en utökad rätt till fritidshem sannolikt kan komma att påverka behovet av utbildade lärare i fritidshem. Förvaltningen ser en risk att andelen legitimerade och behöriga lärare kommer att minska när antalet elever ökar. Det är rimligt att anta att tillskottet av nya elever finns där det är som svårast att rekrytera god kompetens till verksamheten. Det gäller alla personalkategorier, men inte minst legitimerade och behöriga lärare. Förvaltningen har i sina egna uppföljningar tydligt kunnat se att det är färre behöriga fritidslärare i utsatta skolor.

Utredningen lyfter att det är viktigt att höja kvaliteten i fritidshemmet samtidigt som den argumenterar för att andra yrkesroller än lärare är viktiga aktörer. Fritidshem med hög andel legitimerade lärare har förutsättningar för en högre kvalitet. En väg till ökad attraktivitet skulle kunna vara att öka möjligheten att vara förstelärare i fritidshem genom riktat statsbidrag.

En utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem

Utredningens förslår att hemkommunen genom en utökad informationsskyldighet ska ta kontakt med vårdnadshavare till elever som ska erbjudas allmänt fritidshem och vars barn inte har en placering i fritidshem och informera om fritidshemmets syfte och rätten till fritidshem.

Grundskoleförvaltningen *tillstyrker* detta förslag och anser att riktad information är av betydelse för att fler ska vilja skriva in sina barn i fritidshem.

Ändamålsenliga lokaler

Utredningen föreslår att huvudmannen även i fortsättningen ska se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö. Det ska läggas till i skollagen att huvudmannen också ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler. I skollagen ska införas ett bemyndigande om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får utfärda föreskrifter om lokalernas ändamålsenlighet.

Grundskoleförvaltningen *tillstyrker delvis* detta förslag. Förvaltningen anser att elevgruppers sammansättning och storlek är av central betydelse för en god lärandemiljö. Likaså anser förvaltningen att ansvaret för utformningen av fritidshemmets ska ligga hos huvudmännen och ser därför att förslaget om att staten ska utfärda föreskrifter om lokalerna ändamålsenlighet som något som kan inskränka på huvudmännens ansvar avseende fritidshemmets lokaler.

Det systematiska kvalitetsarbetet och kvalitetshöjande åtgärder

Utredningen förslår att Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete i fritidshemmet. Detta arbete bör ta hänsyn till det uppdrag som skolmyndigheterna gemensamt fått under våren 2020 att utreda och lämna förslag på delmål och indikatorer för uppföljning och analys av skolhuvudmännens verksamhet och resultaten av denna verksamhet. Vidare föreslås att förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras så att även fritidshemmet omfattas.

Grundskoleförvaltning *tillstyrker* förslagen

Annan personal i fritidshemmet

I utredningen föreslås att skollagen ska precisera vad annan personal har för syfte i förskolans och fritidshemmets undervisning. Annan personal kan i undervisningen i förskolan och fritidshemmet medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande.

Grundskoleförvaltningen *tillstyrker* förslaget och anser att det är viktigt att andra stora personalkategorier i nuvarande fritidshem, inte minst för grundsärskolans elevkrets, som förskollärare och elevassistenter synliggörs och definieras i skollagen.

Fritidshemmets läroplan

I utredningen föreslås att Skolverket ska ges i uppdrag att göra en översyn av del 4 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet så att lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar framgår. Skolverket bör ges i uppdrag att se över läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet del 1 och 2 så att det mer tydligt framgår att med lärare avses också lärare i fritidshem och med skola avses skola och fritidshem. Översynen bör även göras i fråga om specialscolans och sameskolans läroplaner.

Grundskoleförvaltningen *tillstyrker* förslaget. Förvaltningen vill dock påtala betydelsen av att del 4 även bör återfinnas i grundsärskolans läroplan och att en översyn av denna läroplan därför även behöver göras.

Utbildning på avancerad nivå och forskarskola

Utredningen föreslår att två eller flera lärosäten ska ges i uppdrag att planera och utveckla en utbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem. Utbildningen ska ges inom ramen för magister- eller masterexamen enligt examensordningen. Vidare föreslås att en nationell forskarskola med relevans för fritidshemmets syfte ska inrättas.

Grundskoleförvaltningen *tillstyrker* förslagen och ser att det skulle kunna bidra till en professionalisering och möjlighet till karriärvägar som på sikt skulle kunna skapa en attraktivitet till yrket. Det är bra att sådana möjligheter ges även till denna lärarkategori. När det gäller nationell forskarskola vill förvaltningen dock lyfta frågan om och på vilket sätt det kommer att öka andelen legitimerade lärare i fritidshem. Det föreligger en risk att de personer som genomgår forskarskola stannar kvar i akademien.

Översyn av barn och fritidsprogrammet – en tydligare yrkesutgång

Utredningen föreslår att Skolverket ska ges i uppdrag att se över barn- och fritidsprogrammet så att arbete i fritidshem och öppen fritidsverksamhet blir en tydligare yrkesutgång för elever på programmet. Översynen ska även inkludera motsvarande relevant eftergymnasial utbildning

Grundskolenämnden *tillstyrker* förslaget.

Göteborgs Stad Grundskoleförvaltningen

Maria Andersson
Förvaltningsdirektör

Helena Sjöberg
Avdelningschef